

راهکارهای تعامل درست با نامحرم از منظر آیات و روایات

زینب زلفعلی زاده^۱

چکیده

هر انسانی در زندگی اجتماعی خود، خواسته یا ناخواسته با دیگران ارتباط دارد و این روابط به ویژه در جوامع متمدن منحصر در روابط با جنس موافق نیست بلکه بخشی از زندگی انسان در ارتباط کلامی و رفتاری با جنس مخالف شکل می گیرد. باتوجه به گسترش تعاملات و روابط اجتماعی که بین مردان و زنان وجود دارد، اگر انسان در روابط خود با نامحرم، حد و مرزها را شناسد و رعایت نکند به یقین در زندگی فردی و اجتماعی دو طرف تاثیرهای جدی ای می گذارد. پژوهش حاضر به روش توصیفی تحلیلی و با مراجعه به منابع کتابخانه ای، و با هدف ارائه راهکارهای ارتباط کلامی و غیر کلامی با نامحرم از منظر آیات و روایات انجام گرفته، و در پایان به این موارد رسیده است: راهکارهای کلامی: پرهیز از شوخی و صحبت های خودمانی با نامحرم، اختصار و اکتفا به ضرورت در سخن گفتن، پرهیز از خضوع و هرگونه عشوه گری. زن در سخن گفتن با نامحرم. راهکارهای غیر کلامی: تکبر و پرهیز از تواضع و فروتنی زن در برابر مرد نامحرم، حریم نگه داشتن میان زن و مرد نامحرم، غضب بصر و پرهیز از نگاه و رفتار هوس آلود، اجتناب از پوشش نامناسب، پرهیز از مصافحه و تماس بدنی با نامحرم

کلیدواژه:

ارتباط با نامحرم، عشوه گری، محتوای کلامی پسندیده، حریم شرعی

^۱ طلبه سطح دو حوزه فاطمه الزهرا سلام الله علیها قائمشهر

۱. مقدمه

انسان برای تبادل اطلاعات و انتقال پیام های خود به دیگران چاره ای جزء ارتباط با دیگران ندارد. در حال حاضر روابط اجتماعی افراد بسیار گسترده تر از قبل شده و تعاملات اجتماعی مردان و زنان به مراتب وسیع تر شده است. مسلماً تعاملات کنترل نشده با افرادی از جنس مخالف حتی اگر معطوف به اهداف کاری، اجتماعی و ... باشد آسیب های عُمده ای در پی خواهر داشت به همین منظور اسلام برای سالم سازی جامعه و رشد و تعالی انسان ها توجه ویژه ای به موضوع محرم و نامحرم نشان داده است و انسان را از صحبت کردن با نامحرم و برخوردهایی که لازمه ی رسیدگی به کارهای روزمره است منع ننموده متتها خواهان آن است که هر گونه ارتباط تحت ضابطه ی خاصی باشد و بدون هیچ شائبه ای بوده و به مسائل دیگر آلوده نباشد .

البته گاهی ارتباط با نامحرم اصلاً به قصد گناه و لذت نیست اما در ادامه موقعیت به شکلی می شود که این حس ناخودآگاه پیش می آید. در این حالت انسان بصیر با توجه به آگاهی و وظیفه ای که احساس می کند لازم است جهت این ارتباط را سامان دهد و یا اگر می بیند از عهده ی او خارج است تلاش کند این نوع ارتباط را قطع نماید البته در این دنیا مهم ترین قاضی خود انسان است صرف نظر از خدای متعال خود اوست که می داند در ذهنش چه می گذرد و چه قصدی دارد. همانطور که خداوند در آیه ۱۴ سوره مبارکه قیامه می فرماید: (بل الانسان علی نفسه بصیره) "بلکه انسان خودش از وضع خود آگاه است." بنابراین با توجه به اهمیت این مسئله و ارتباطات گسترده ی زن و مرد در محیط های بیرون از خانه و تاثیر روابط آنها بر زندگی یکدیگر، در این مقاله سعی می شود راهکارهای تعامل درست با نامحرم از منظر آیات و روایات بررسی شود.

محسن رفیعی و معصومه شریفی در مقاله ی (مرز های ارتباط با نامحرم از دیدگاه معصومین علیه السلام) به این نتیجه می رسد که معصومین علیه السلام نه تن ها با فعالیت اجتماعی زنان و مردان مخالفتی ندارند بلکه تاکید هم دارند ولی رعایت برخی مرز ها و حریم ها را برای سلامت فردی و اجتماعی انسان ها ضروری می دانند. احمد مرادخانی، سمیه رستمی و دیگر همکاران در مقاله (بررسی شاخص های ارتباط کلامی با نامحرم با رویکرد سبک زندگی اسلامی) به شاخص هایی درباره لحن و محتوای کلام با نامحرم دست یافتند: پرهیز از لحن عاطفی و محتوای کلامی تحریک آمیز، پرهیز از شوخی های کلامی و صحبت های خودمانی، مدیریت ارتباط کلامی به اندازه نیاز و ضرورت و ایجاد ارتباط کلامی در قالبی معروف و شایسته. مصطفی همدانی در مقاله ی (بررسی

حکم فقهی آثار ارتباط کلامی با نامحرم) به این نتیجه رسیده است که هر نوع ارتباط کلامی با نامحرم که به قصد تلمذ جنسی خود یا ایجاد لذت جنسی در مخاطب یا با احتمال افتادن در گناه باشد، مغایر عفت در ارتباط درون فردی و ممنوع است در غیر این صورت در حد ضرورت مجاز است.

پژوهش حاضر در صدد به این پرسش است که راهکارهای تعامل درست با نامحرم از منظر آیات و روایات چیست و برای پاسخ به پرسش یاد شده این موارد را بررسی می کند: راهکارهای کلامی: پرهیز از شوخی و صحبت های خودمانی با نامحرم، اختصار و اکتفا به ضرورت در سخن گفتن، پرهیز از خضوع و هرگونه عشوه گری. زن در سخن گفتن با نامحرم. راهکارهای غیر کلامی: تکبر و پرهیز از تواضع و فروتنی زن در برابر مرد نامحرم، حریم نگه داشتن میان زن و مرد نامحرم، غضب بصر و پرهیز از نگاه و رفتار هوس آلود، اجتناب از پوشش نامناسب، پرهیز از مصافحه و تماس بدنی با نامحرم

۲. راهکارهای کلامی

۲-۱ پرهیز از شوخی و صحبت های خودمانی با نامحرم

اولین راهکار کلامی تعامل درست با نامحرم، پرهیز از شوخی و صحبت های خودمانی با نامحرم است. شوخی کردن در دین مقدس اسلام یکی از رفتارهای مباحی است که حتی در شرایط خاصی به آن سفارش شده است و آن زمانی است که با این رفتار بخواهیم غمی از دل یک انسان مومن بزداییم البته شوخی که همراه با باطلگویی نیست و تمسخر و یا ترس افتادن به گناه در آن راه ندارد. یکی از یاران امام صادق علیه السلام به نام یونس شیبانی می گوید: «روزی امام صادق علیه السلام از من پرسید شوخی در میان شما چه جایگاهی دارد؟ در پاسخ عرض کردم خیلی کم. آن حضرت فرمود: اینگونه نباشید بی گمان شوخی از خوش اخلاقی است و بی شک تو با این کار برادر خود را شاد می کنی. رسول خدا با افراد شوخی می کرد و می خواست آنان را شاد کنند.»^۱

^۱ کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، ج ۲، ص ۶۶۳

اما در شرایط خاصی شوخی کردن عمل حرامی اطلاق می‌شود و آن زمانی است که از حد و حدود شرعی و عرفی خود خارج شود. یکی از این موارد، شوخی با نامحرم است. از آنجا که شوخی کردن با نامحرم حریم میان آنها را کمرنگ نموده و احتمال وقوع گناه را در بین آنان تقویت می‌کند، اولیای دین افراد را از مزاح با نامحرم بر حذر داشته‌اند. پیامبر گرامی صلی الله علیه فرمودند: «مَنْ فَاكَهَ بَامْرَأَةٍ لَا يَمْلِكُهَا حُبْسَ بَكُلِّ كَلِمَةٍ كَلَّمَهَا فِي الدُّنْيَا أَلْفَ عَامٍ فِي النَّارِ»^۱ کسی که با زن نامحرمی مزاح کند به ازای هر کلمه‌ای که با او سخن گفته، هزار سال در دوزخ حبس می‌شود^۲ و به زنان نیز فرمودند: «هر زنی از مرد نامحرمی اطاعت کند تا نسبت به وی مرتکب گناهی شود یا مقدمات گناه را انجام دهد یا با او شوخی کند گناه آن نیز برابر مرد خواهد بود»^۳ همچنین ابا بصیر از شاگردان امام صادق علیه السلام می‌گوید: «در کوفه به زنی قرآن می‌آموختم یک نوبت با او شوخی کردم هنگامی که در مدینه به محضر امام باقر علیه السلام وارد شدم مرا سرزنش کرد و فرمود: کسی که در خلوت مرتکب گناه شود خدا به او اعتنا نمی‌کند چه چیزی به آن زن گفتی؟ از خجالت چهره خود را پوشاندم و توبه کردم. حضرت فرمود: دیگر تکرار مکن»^۳

علت اینکه شوخی زن و مرد نامحرم در هر جا و به هر عنوان، عملی ناپسند و غیر مجاز است این است که شوخی‌ها مطایبات و طنزگویی‌ها یا از ابتدا به قصد لذت بردن است یا در ادامه به آن منجر می‌شود و علاوه بر اینکه سبب فرو ریختن دیوار شرم و حیا میان زن و مرد نامحرم می‌گردد، حریم عفت و پاکدامنی را متزلزل کرده و انسان را به پرتگاه گناه نزدیک می‌کند اگرچه نمی‌توان شوخی و مطایبه زن و مرد نامحرم را به طور کلی و در همه موارد حرام دانست اما با توجه به فسادی که در بیشتر موارد بر این کار مترتب می‌شود پرهیز از آن در همه موارد پسندیده و به مصلحت فرد و جامعه است.^۴ بر این اساس سزاوار است زن و مرد نامحرم از هرگونه شوخی کردن با هم پرهیز کنند.

^۱ مجلس، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۷۳، ص ۳۶۳

^۲ شیخ صدوق، ثواب الاعمال، ص ۲۸۴

^۳ بحرانی، سید هاشم، مدینه المعاجز، ج ۵، ص ۱۰۹

^۴ طاهری نیا، احمد، ارتباط گفتاری زن و مرد نامحرم از دیدگاه کتاب و سنت، ص ۱۱

۲_۲ اختصار و اکتفا به ضرورت در سخن گفتن

دومین راهکار کلامی تعامل درست با نامحرم از منظر آیات و روایات، اختصار و اکتفا به ضرورت در سخن گفتن است.

اسلام زن و مرد نامحرم را از صحبت کردن با هم و برخورد هایی که لازمه رسیدگی به کارهای روزمره است منع ننموده البته در صورتی که بدون هیچ شائبه ای بوده و به مسائل دیگر آلوده نباشد.^۱ همچنین در سخنان خود به مقدار ضرورت بسنده کرده و از طولانی شدن کلام و رد و بدل مطالب غیر ضروری پرهیز کنند. بعضی از افراد به دنبال راهی می گردند تا با نامحرم صحبت کنند و از این کار خود باکی ندارند و حد و حدودی برای خودشان قائل نیستند. سخن گفتم با نامحرم از جمله مواردی است که می تواند زمینه برخی انحرافات جنسی را در بین افراد فراهم کند از سوی دیگر گاه صحبت کردن با جنس مخالف اجتناب ناپذیر می شود.^۲ از آنجایی که زن برای مرد جاذبه بسیار دارد سخن گفتن زن و مرد نامحرم چه بسا منجر به مفاسدی برای آنها یا یکی از آنها می شود. امام صادق علیه السلام می فرماید: «نهی نبی الله صل الله و علیه و آله آن تتکلم المرأة عند غیر زوجها و غیر ذی محرم منها اکثر من خمس کلمات مما لا بد لها منه»^۳ رسول خدا صلی الله علیه از سخن گفتن زن نزد غیر شوهرش و غیر محارمش بیش از ۵ کلمه که بدان ناچار است در غیر مورد ضرورت نهی فرمود. ظاهر این روایت تعیین حد برای ارتباط گفتاری زن با مرد نامحرم است اما به نظر می رسد معنای روایت این نیست که در شریعت اسلام زن و مرد نامحرم فقط تا محدوده پنج، شش کلمه می توانند با هم سخن بگویند نه بیش از آن، بلکه مقصود از آن پرهیز از درازگویی و رعایت اختصار و اکتفا به مقدار نیاز است.^۴ از طرفی به دلیل همان جذابیتهای که سخن زن برای مرد دارد، سخن گفتن فراوان با زنان باعث می شود که غفلت سراپای وجود انسان را بگیرد و به تعبیر

^۱ جواد آملی، عبدالله، زن در آیینه جلال و جمال، ص ۳۹۴

^۲ شریفی، احمد حسین، (درس آداب و سبک زندگی اسلامی)، ص ۱۳۰

^۳ شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۶؛ حر عاملی، وسائل الشیعه، کتاب النکاح، باب ۱۰۶، روایت ۲

^۴ طاهری نیا، احمد، (ارتباط گفتاری زن و مرد نامحرم از دیدگاه کتاب و سنت)

صورت ضرورت امام خمینی رحمت الله علیه در تحریر الوسیله می نویسد: «هر کس که نگاه کردن به او حرام است مس او هم حرام می باشد پس مس مرد بیگانه زن بیگانه را و برعکس جایز نیست البته از پشت لباس اشکالی ندارد و بنابر احتیاط واجب نباید دست او را بفشارد.»^۱

روایاتی که بر ممنوعیت مصافحه با نامحرم دلالت می کند در همه آنها عنوان مصافحه به کار رفته اما از آنجا که مصافحه به طور معمول ملازم با لمس دست طرف مقابل است و عنوان لمس نیز بر آن صادق است آن دسته روایاتی که بر ممنوعیت لمس نامحرم دلالت می کند بر ممنوعیت مصافحه با نامحرم نیز دلالت خواهد داشت. امام صادق علیه السلام می فرماید: «مرد حق ندارد با زنی که محرم به او نیست مصافحه کند مگر از روی لباس (و دستکش)».^۲ رسول خدا صلی الله علیه می فرماید: «آنکه با نامحرمی مصافحه نماید در روز قیامت در غل و زنجیر وارد می شود سپس به او فرمان می رسد که داخل آتش رود.»^۳ به دلیل جنبه تحریک کنندگی تماس بدنی هرگونه لمس جسمانی نامحرم ممنوع شده است. رسول خدا صلی الله علیه فرمودند: «هر کس زن نامحرمی را در آغوش بگیرد به وسیله زنجیر آتشین با شیطانی قرین گشته و هر دو در آتش فرو می افتند.»^۴ با توجه به آیات و روایاتی که وجود دارد، مرد و زن نامحرم نمی توانند با یکدیگر دست بدهند و یا هرگونه تماس بدنی دیگر داشته باشند اما تماس هایی که در محل های شلوغ (مانند: بازارها، نمازهای جمعه و جماعات، حرم ها، مراسم حج، مجامع عمومی) به طور ناخواسته بین زن و مرد واقع می شود، اشکال ندارد مشروط به اینکه برای تماس با نامحرم به آنجا نرفته باشند یا نقشه ای برای اینگونه اماکن در کار نباشد پس اگر به قصد تماس بدنی با نامحرم به مجامع عمومی بروند حرام است و باید از آن اجتناب کند.^۵ بنابراین زن و مرد نامحرم باید از هرگونه مصافحه و تماس بدنی با نامحرم پرهیز کنند.

^۱ امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۲۶۱

^۲ کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، ج ۵، ص ۵۲۵

^۳ بحر عاملی، وسایل الشیعه، ج ۲۰، ص ۱۹۸، ح ۲۵۴۱۸

^۴ مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ج ۷۳، ص ۳۳۴

^۵ طباطبایی یزدی، سید محمد کاظم، عروۃ الوثقی، باب نکاح، مسئله ۴۷

نتیجه :

روابط انسانی به ویژه در جوامع متمدن امروز منحصر در روابط با جنس موافق نیست بلکه بخشی از سبک زندگی ما در ارتباط کلامی با غیر همجنس شکل می گیرد از این رو فهم زبان و بررسی کارکردهای اخلاقی زبان به فهم بهتر و اجتناب از خطاهای اخلاقی در این زمینه کمک می کند براین اساس یکی از راههایی که می توان به درک بهتری از تعامل درست با نامحرم دست یافت، بررسی معیارها و شاخص هایی که در دین اسلام برای ارتباط بین نامحرمان قرار داده شده که بر مبنای اصل عدم مفسده و پیشگیری از وقوع امر حرام می باشد زیرا بسیاری از انحطاط های اخلاقی بشر متأثر از ارتباط های میان فردی ناسالم و به کارگیری نادرست و نابجای گفتار و رفتار، ناشی شده است.

مقاله ی پیش رو راهکارهای تعامل درست با نامحرم از منظر آیات و روایات را بررسی کرده و در پایان به این موارد رسیده است:

الف. راهکار های کلامی:

۱. پرهیز از شوخی و صحبت های خودمانی با نامحرم

۲. اختصار و اکتفا به ضرورت در سخن گفتن

۳. پرهیز از خضوع و هرگونه عشوه گری. زن در سخن گفتن با نامحرم

ب. راهکارهای غیر کلامی:

۱. تکبر و پرهیز از تواضع و فروتنی زن در برابر مرد نامحرم

۲. حریم نگه داشتن میان زن و مرد نامحرم

۳. غضب بصر و پرهیز از نگاه و رفتار هوس آلود

۴. اجتناب از پوشش نامناسب

۵. پرهیز از مصافحه و تماس بدنی با نامحرم

منابع

قرآن

نهج البلاغه

۱. ابن حیون، نعمان بن محمد مغربی، دعائم الاسلام، محقق: فیضی، آصف، قم، موسسه آل البيت عليهم السلام، ۱۳۸۵ق، ج ۲، ص ۲۱۵، ح ۷۹۶
۲. امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۲۶۱
۳. آمدی، عبدالواحد بن محمد، تصنیف غررالحکم، ص ۲۴۹، شماره ۵۱۴۸
۴. بحرانی، سید هاشم، مدینه المعاجز، تحقیق: سید عزت الله مولایی الهمدانی، موسسه معارف اسلامی، ۱۴۱۳ق، ج ۵.
۵. بیانات حضرت آقا در دیدار جمعی از زنان، ۱۳۷۱، ۰۹، ۲۵، Khamenei.ir
۶. پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، تهران، دنیای دانش، ۱۳۸۲ش، ص ۷۰۴، ح ۲۶۴۶
۷. پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، تهران، دنیای دانش، چ چهارم، ۱۳۸۲، ص ۶۸۱، ح ۲۵۲۸
۸. جلالی کندی، سهیلا، (آداب مشارکت اجتماعی زنان از منظر اسلام)، تحقیقات علوم قرآن و حدیث، ۱۳۸۴، ص ۸۰
۹. جوادی آملی، عبدالله، زن در آئینه جلال و جمال، ص ۳۹۵
۱۰. حر عاملی، وسایل الشیعه، ج ۲۰، ص ۱۹۸، ح ۲۵۴۱۸
۱۱. حسینی، سید جواد، پیامدهای نگاه به نامحرم، نشریه پاسدار اسلام، ۱۳۸۷، شماره ۱۳
۱۲. خبرگزاری مهر، ریشه یابی بی حجابی و بد حجابی / علت پایداری زیبایی زن از دیدگاه امام علی علیه السلام، ۱۳۹۲، ۵، ۲۸، mehrnews.con
۱۳. سید بن قطب بن ابراهیم شاذلی، فی ضلال القرآن، ج ۴، ص ۲۵۱۲
۱۴. شیخ صدوق، ثواب الاعمال، چ دوم، قم، منشورات رضی، ۱۳۶۸، ص ۲۸۴
۱۵. صدوق، محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی، من لا یحضره الفقیه، قم، انتشارات جامعه مدرسین، چ سوم، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص ۴۶۷

۱۶. طاهری نیا، احمد، ارتباط گفتاری زن و مرد نامحرم از دیدگاه کتاب و سنت، ۱۳۸۶ش، ص ۱۱
۱۷. طاهری نیا، احمد، ارتباط گفتاری زن و مرد نامحرم از دیدگاه کتاب و سنت، معرفت، ۱۳۸۶، شماره ۱۲۲
۱۸. طباطبایی یزدی، سید محمد کاظم، عروة الوثقی، باب نکاح، مسئله ۴۷
۱۹. طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، جامعه مدرسین، قم، ج ۱۶، ص ۴۶۱
۲۰. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، بیروت، موسسه الاعلمی ج ۸، ص ۱۵۵
۲۱. طوسی، محمد حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، تحقیق: احمد حبیب قصیر العاملی، ج ۸، ص ۳۳۸
۲۲. ظهیری، علی اصغر، برای دختران، قم، موسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان، ۱۳۸۶، انتشارات روحانی، سال
نشر ۱۳۸۹، ص ۲۷/۱۳
۲۳. عبدالواحد التمیمی الامدی، غررالحکم و دررالکلم، بیروت، موسسه الاعلی للمطبوعات، ۱۴۰۳
ق، ج ۱، ص ۴۲، حدیث ۸۶۹
۲۴. فیض کاشانی، محسن، محجۀ البیضاء، ج ۵، ص ۱۷۷
۲۵. کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، ج ۲، ص ۶۶۳
۲۶. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، چ دوم، تهران، اسلامیة، ۱۳۹۹ق، ج ۱۰۳، ص ۲۴۶
۲۷. محدث نوری، حسین، مستدرک الوسائل، قم، موسسه آل البيت لاحیاء التراث، ج ۱۱، ص ۲۹۹
۲۸. محمد بن یعقوب کلینی، اصول کافی، تصحیح علی اکبر غفاری، بیروت، دارالاضواء، ج ۲، ص ۱۰۶
۲۹. مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت، ص ۱۶۵
۳۰. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، ج ۱۹، ص ۴۱۵
۳۱. مطهری، مرتضی، مسئله حجاب، تهران، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۵۳، ص ۹۶-۱۰۶
۳۲. مطهری، مرتضی، مسئله حجاب، چ ۴۲، انتشارات صدرا، قم، ۱۳۶۴، ص ۲۴۱
۳۳. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۵ش، ج ۱۴، ص ۴۳۶-۴۳۷
۳۴. مکارم شیرازی، ناصر، باهمکاری جمعی از فضلا، اخلاق در قرآن، مدرسه علی بن ابیطالب، قم، ۱۳۷۷ش، چ
اول، ج ۲، ص ۳۱۹.
۳۵. مکارم شیرازی، ناصر، رساله توضیح المسائل، تنظیم: محمد علیان نژاد، انتشارات امام علی ابن ابی طالب
علیه السلام، قم، ۱۳۸۹هـ ش، چاپ دوم، ص ۳۳

۳۶. مکارم شیرازی، ناصر، احکام خانواده، تنظیم: حجت الاسلام وحید علیان نژاد، انتشارات امام علی بن ابی

طالب، قم، ۱۳۸۹ش، چ دوم، ص ۳۳

۳۷. نخعی، زینب، رسم پوشش در شهر مقدس مشهد با تکیه بر آیات و روایات، پایان نامه کارشناسی

ارشد، قم، دانشگاه قم، ۱۳۸۳، ص ۵۷

۳۸. نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، قم، زهیر، ۱۳۸۶ ش

۳۹. نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، قم، موسسه آل البيت، چ اول، ۱۴۰۸ق، ج ۱۴، ص ۲۷۵